

Frédéric en Antoine Plate 1802-1927

Frédéric en Antoine Plate

1802-1927

Rotterdamse kooplieden, reders en
bestuurders

LEN DE KLERK

Hilversum
Verloren
2019

Deze uitgave is mede tot stand gekomen dankzij de financiële steun van: de J.E. Jurriaanse Stichting, de Van der Mandele Stichting, de Vereeniging de Prins Hendrik Stichting, de Stichting Ondersteuningsfonds N.I.S.S. en de Stichting Historische Publicaties Rotterdam

J.E. Jurriaanse Stichting

 Vereeniging
de Prins Hendrik
Stichting

NISS

Dit boek is opgenomen in de reeks van de Stichting Historische Publicaties Rotterdam onder nummer 200.

Afbeeldingen op het omslag, voorzijde: Frédéric Plate (zie p. 72), Antoine Plate (p. 130), Gezicht op de Nieuwe Maas (privécollectie), Maasbrug en Koningsbrug ca 1900 (Wikimedia commons), de *ss-Rotterdam* (p. 139); achterzijde: Gezicht op de ingang van de Leuvehaven (privécollectie).

ISBN 978 90 8704 812 9

© 2019 Len de Klerk
Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Opmaak: Rombus, Hilversum
Omslagontwerp: Frederike Bouten, Utrecht
Druk: Wilco, Amersfoort

Getracht is rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Zij die menen alsnog aanspraak te kunnen maken op zekere rechten, kunnen contact opnemen met de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

1	Een bekende Rotterdammer	9
	<i>Zo vader zo zoon – Rotterdam rules</i>	
2	Het vriendelijk aanbod	14
2.1	Beambten en predikanten	14
	<i>Een nieuw bestaan</i>	
2.2	Huwelijk met Henriette Brodier	19
	<i>Eene boven hare stand verheven opvoeding</i>	
2.3	Het Hugenenmilieu	23
	<i>Mannen van rusteloze ijver – Zuivere liefde, zonder de minste bijoogmerken</i>	
2.4	Woelige tijden	29
	<i>Wijnkooplieden en patriotten – Liberale geesteshouding</i>	
3	Een bijzonder voortvarend koopman	37
3.1	Zeer veel commercieele kundigheden	37
	<i>De koophandel herleeft – Een haast fanatieke afkeer van het nieuwe – Een klittende elite</i>	
3.2	Het Huis van Negotie Corns. Balguerie & Zoon	44
	<i>De eerste stoombootrederij in Nederland – Vernieuwing gloort – Beherend vennoot – Mijn huis heeft het eerst een schroefstoomboot in Holland laten bouwen – Volslagen regeerloosheid</i>	
3.3	De Rotterdamsch-Amerikaansche Stoomvaart-Maatschappij	58
	<i>Geen stoomvaart zonder staatssteun – Schaken op drie borden – Een zaak zonder levensbeginsel</i>	
3.4	President-commissaris van de Rotterdamsche Bank	66
	<i>Bankieren met vallen en opstaan</i>	
3.5	Een bijzonder voortvarend koopman	70
	<i>Vernieuwers en traditionalisten</i>	
4	Op de bres voor Rotterdam	74
4.1	De Kamer van Koophandel	74
	<i>Sturm und Drang van stoom en staal – De Nieuwe Waterweg</i>	

	- <i>Liberale sturing mislukt - Gedwongen tot een spoorlijn dwars door de stad - Het Suezkanaal - De zenuw van ons bestaan</i>	
4.2	Het liberalisme toegedaan <i>Geen stad van theorieën - Orde in Rotterdam - Lid van de gemeenteraad - Subsidie: l'appetit vient en mangeant - Groot gedacht: de sprong naar Feijenoord</i>	92
4.3	Verplichtingen jegens de maatschappij <i>Tot beschaving van het volk - Wetenschap is ballast noch luxe - Het Zeemanshuis</i>	106
4.4	Voor de welvaart van Rotterdam <i>Sociale netwerken - Rustige ingetogenheid en betrekkelijke eenvoud</i>	111
5	Eene directe stoomvaart tusschen Rotterdam en New York	120
5.1	Aanhoudend studeeren <i>Een moderne stad</i>	120
5.2	De Nederlandsch-Amerikaanse Stoomvaart-Maatschappij van 1869 <i>Onze stoomvaart - Rotterdam-New York zonder staatssteun - Pleitbezorger</i>	126
5.3	De Commanditaire Vennootschap Plate, Reuchlin & Co van 1871 <i>Subsidies werken verlamdend - Onze heer Plate, kwartiermaker</i>	133
5.4	De Nederlandsch-Amerikaanse Stoomvaart-Maatschappij van 1873 <i>Moeilijke jaren - Vertrek bij de NASMNASM</i>	144
6	Cargadoor bij Wambersie & Zoon	152
6.1	Wambersie & Zoon <i>Duitse lijnen op Zuid-Amerika - Brandbaar spul</i>	154
6.2	Organisatie van vrije jongens <i>Gezamenlijk optreden als zulks noodig mocht zijn - Stakend naar nieuwe verhoudingen - Eene bemiddeling te beproeven - De Scheepvaartvereniging te Rotterdam</i>	161
7	Vrijgekozen volksvertegenwoordiger	174
7.1	Liberale versplintering <i>In de gemeenteraad - Primaat van het particulier initiatief - Level playing field - Dikke boterhammen en ongelijke belastingdruk</i>	174
7.2	Partijpolitiek is mij vreemd <i>Ideologie en politieke cultuur - Partijsplitsing - Kandidaat gesteld - Vrijzinnig liberaal - l'Homme de bon conseil - Partijpolitiek is mij vreemd - Waken tegen de macht van het toeval - Werp Kuyper d'r uit! - Sociaal-politieke standpunten - Zetelverlies in 1909 - Politiek als vorm van werken</i>	182

8	Apostel van de vrijhandel	204
8.1	Bescherming ondermijnt de welvaartsgroei <i>Oplevend protectionisme – Ik ken maar één prikkel – Amsterdam wint van Rotterdam: subsidie voor een lijn op Zuid-Amerika – Protectie is onrechtvaardig – Niet politiek?</i>	204
8.2	Bellum omnium contra omnes <i>Een spoorwegman – De geniale oplossing van De Jongh – Is het wenschelijk, dat? – Een commercieele blik</i>	218
8.3	De Handelshoogeschool moet eene particuliere onderneming blijven	228
9	Alles wijst op oorlog	232
9.1	Voortijdige terugkeer <i>Vluchtelingen en voedselgebrek</i>	233
9.2	De economie stort in <i>Crisismaatregelen – Het Koninklijk Nationaal Steuncomité 1914 – Een commissiebegravenis – Weten de Rotterdamse heeren wel dat het oorlog is! – Boos weggelopen uit de Kolencommissie</i>	237
9.3	Gepasseerd voor de Commissie voor den Nederlandschen Handel <i>Stroman voor Duitsland? – De Nederlandsche Overzee Trustmaatschappij – Een lossere zakenmoraal – Onderhandelen in Berlijn</i>	248
10	Vertegenwoordiger van den Rotterdamschen handel	261
10.1	Kamer van Koophandel <i>Naar een geordend kapitalisme – Zelf wetten maken: het Zeerecht – Volle vrijheid van spreken en handelen</i>	261
10.2	Een kritische commissaris <i>De Rotterdamsche Bankvereeniging – De HAL weer in Nederlandse handen – Kartel- en trustvorming – Amsterdam verliest van Rotterdam, Bremen, Hamburg en New York – Afscheid tijdens een kredietcrisis – De banker's Bank – Een kritische commissaris – Angstbedarf in abnormale tijden – Theorie? In de Bank? – De Nationale</i>	269
11	Onkreukbaar, beginselvast en breed ziend, maar stroef in de omgang	291
11.1	De huiselijke haard van Willemsplein 14 <i>De neven Karel en Willem</i>	291
11.2	Vrienden, zakenvrienden en kennissen <i>Anton Kröller – Een kijkje in de wereld van zaken</i>	301
11.3	Een vreemde jas die veel te wijd is <i>Dr. Plate: theorie is de resultante van waarnemingen in de praktijk</i>	308
11.4	Een vrije geest <i>Een eenvoudige kleine man die door geen houding ooit imponeerde</i>	313

Nawoord en verantwoording	319
Bijlagen	
1 Verkorte genealogieën	324
2 Functies en woonadressen van Frédéric Plate	328
3 Functies van Antoine Plate	328
4 Samenstelling Rotterdamse Kamer van Koophandel in 1853 en 1883	330
5 Enige Rotterdamse rederijen omstreeks 1850	331
Archieven	332
Literatuur	335
Register persoons- en bedrijfsnamen, scheepsnamen en namen van instellingen	351

1 Een bekende Rotterdammer

Rond 1900 was het Willemsplein regelmatig het toneel van grote volksoplopen. Vooral van stakers die er zich verzamelden om hun eisen voor meer loon en veiliger werkomstandigheden kracht bij te zetten. Op woensdag 26 mei 1915 was er een klein oploopje, bepaald geen volksoploop. Om 12 uur precies stond voor het woonhuis op nummer 14 een deftig gezelschap van 14 mannen om Antoine Plate met zijn 70ste verjaardag te feliciteren. Daar stonden bekende Rotterdammers zoals George H. Hintzen, firmant van de bank R. Mees & Zoonen, de befaamde koopman Anton Kröller, E.P. de Monchy, voorzitter

Afb. 1 Antoine Plate 70 jaar (1915). Bron: Huisarchief Plate.

van de Kamer van Koophandel, het oud-Tweede Kamerlid dr. R.P (Piet) Mees R.Azn, burgemeester Zimmerman en niet te vergeten jhr. Otto Reuchlin, directeur van de Holland-Amerika Lijn en Jan Visser Jacqzn, voorzitter van de Nederlandsche Reedersvereeniging. Er stonden ook een paar bekende Nederlanders: mr. Gerard Vissering, president van de Nederlandsche Bank, dr. Dirk Bos, politiek leider van de Vrijzinnige Democratische Bond en prof. Verrijn Stuart, hoogleraar economie in Groningen en de eerste directeur van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Hintzen feliciteerde de jarige namens deze delegatie. Zijn toespraak werd integraal afgedrukt in de avondedities van de *NRC* en het *Algemeen Handelsblad*. Ook elders in het land deden kranten verslag van de gebeurtenis. De *Leeuwarder Courant* sprak van een stroom van gelukwensen 'uit alle oorden van het land.'

Antoine Plate had wel op enige belangstelling gerekend, maar deze oploop had hij be-
slust niet verwacht, schreef hij aan zijn zoon Guus en schoondochter Léonie in Semarang:

Woensdagmorgen vroeg was het echter al gedonderjaag in de glazen. De bloemen van alle kanten ontvangen deden het huis op een tuin gelijken. Telegrammen, brieven en kaartjes hoopten zich op.[...] Mijn vriend Hintzen had met eenige anderen belet gevraagd [...] Ik dacht al weer aan een min of meer officieel bezoek namens de Rotterd. handel, maar schrok bepaald toen ik daar naast Rotterd. vrienden de Burgemeester, Bos, Vissering, Heringa zag binnentreden. Ik kreeg een heele speech die ik nog niet heb kunnen verwerken, maar die erg hartelijk klonk. Hoe ik geantwoord heb, weet ik niet, dat moet Mama en Zus maar schrijven.¹

De jubilaris was een overbekende Rotterdammer en in de politiek en de zakenwereld een bekende Nederlander. Samen met Otto Reuchlin stond Antoine Plate aan de basis van de Holland-Amerika Lijn. Daarna is een leven van werken, werken en nog eens werken aan hem voorbij getrokken, overvol van functies en bezigheden. Hij was directeur geweest van de Nederlandsch-Amerikaansche Scheepvaart-Maatschappij (later Holland-Amerika Lijn genoemd), vennoot van het cargadoorsbedrijf Wambersie & Zoon, president van de Kamer van Koophandel, lid van de gemeenteraad en van de Tweede Kamer. Op zijn 70ste vervulde hij nog steeds belangrijke commissariaten in de financiële wereld: bij de Nederlandsche Bank, de Rotterdamsche Bank-Vereeniging en bij de Nationale Levensverzekering-Bank.

Zo vader, zo zoon

Wie was Antoine Plate (1845-1927)? In het voorjaar van 1869 werd hij in koopvaardijkringen in een klap bekend door de publicatie van zijn artikel 'Onze stoomvaart' in *De Economist*. Daarin legde hij uit dat de Nederlandse koopvaardij in vergelijking met omringende landen sterk was achter gebleven in de omslag van zeilvaart naar stoomvaart en in de vaart op Amerika. Hij vond de tijd rijp om vanuit Rotterdam een stoomvaartlijn op Amerika te openen. Was dat artikel al een bijzondere prestatie voor een 23-jarige autodi-

¹ Brief aan Guus en Léonie, 28-05-1915.

dact, het was ook een zeldzame start van een loopbaan als koopman. Normaal gesproken namen de oudste Rotterdamse koopmanszonen de zaak van vader over. Eerst werden ze volontair bij bevriende firma's in binnen- en buitenland, daarna begonnen ze in het bedrijf van vader onder aan de ladder. Antoine was aanvankelijk ook die weg gegaan, maar zijn artikel zorgde voor een stroomversnelling in zijn loopbaan. Een groep kooplieden onder leiding van bankier Marten Mees pakte zijn voorstel voor een stoomvaartlijn van Rotterdam naar New York meteen op, richtte een paar maanden later de Nederlandsch-Amerikaansche Stoomvaart-Maatschappij (NASM) op en benoemde de jeugdige Antoine Plate in september 1869 tot directeur, samen met de cargadoor August Wambersie. Antoine Plate bleef tien jaar bij de NASM. In 1880 stapte hij over naar het gerenommeerde cargadoorsbedrijf Wambersie & Zoon, dat was gespecialiseerd in de vaart op Amerika. In de decennia die volgden nam hij steeds meer ruimte voor een ambitie die zich geleidelijk ontwikkelde: politiek en bestuur. De *corporate man* werd ook een *public man* met voor- aanstaande functies in het openbare leven.

Antoine drukte de voetsporen van zijn vader Frédéric Plate (1802-1883), een inventieve en succesvolle koopman onder wiens leiding het oude handelshuis Corns. Balguerie & Zoon uitgroeide tot een van de grotere rederijen van Rotterdam. In 1850 nam hij het initiatief tot oprichting van de Rotterdamsch-Amerikaansche Stoomvaart-Maatschappij (RASM) die van Rotterdam op New York zou gaan varen. Na vijf jaar moest de RASM echter wegens kapitaalgebrek liquideren zonder ooit een schip in de vaart te hebben gebracht. Overigens kreeg ook de NASM van 1869 het benodigde kapitaal niet bij elkaar. De opvolgende CV Plate, Reuchlin & Co (1871) is dan toch met twee stoomschepen het bescheiden begin van de Holland-Amerika Lijn geworden. Frédéric Plate was intensief betrokken bij de opzet en de financiering van beide ondernemingen. Hij wilde dat zijn zoon zou slagen in wat hem niet was gelukt.

Frédéric was de oudste zoon van de Duitse immigrant Friedrich Ludwig Heinrich Plate die in 1801 in Rotterdam trouwde met Henriette Brodier, een krachtige persoonlijkheid uit het Rotterdamse Hugenotenmilieu. Getogen in een bescheiden milieu zonder financieel kapitaal, klom Frédéric op eigen kracht op naar de koopmanselite die de toon aangaf en de stad regeerde. Halverwege de negentiende eeuw behoorde hij tot de *homines novi* die door bekwaamheid, durf en initiatief de aandacht trokken. Hij werd lid van de gemeenteraad, president van de Kamer van Koophandel en de eerste president-commissaris van de Rotterdamsche Bank (1863). De Rotterdamse koopmanselite stond open voor ondernemende nieuwkomers met overeenkomstige waarden en gedragsregels. Samen met nakomelingen van de gezeten families, onder wie veel oudere immigrantenfamilies zoals Mees en Van Rijckevorsel, vervulden nieuwkomers zoals Edward Levien Jacobson, Lodewijk Pincoffs, Frédéric Plate en Willem Ruys een vooraanstaande rol in de vernieuwing van de economie en de sociale en culturele uitrusting van de stad.

Rotterdam rules

Tijdens de 125 jaar die het leven van de kooplieden Plate omspant, ondergingen de samenleving en de stad revolutionaire veranderingen. Nederland kreeg in 1848 een nieuwe staatsorde, meteen gevolgd door een nieuwe economische orde, de vrije markteconomie. In het laatste kwart van de negentiende eeuw kwamen stad en land in de greep van de industriële revolutie. De stormachtige bevolkingsgroei en economische expansie, schaalvergroting en sociale structuurveranderingen, stakingen en de eerste cao van Nederland maakten van Rotterdam een exponent van dit tijdvak van omwentelingen.

Door hun publieke bestuursfuncties hebben Frédéric en Antoine Plate hun sporen achtergelaten in deze ontwikkelingen, van lobbywerk voor de Nieuwe Waterweg en besluiten om de stad planmatig uit te breiden tot bemiddeling in (arbeids)conflicten waarvoor Antoine een veelgevraagd arbiter was. Vader en zoon waren als *dramatis personae* ook actief in stille revoluties zoals de economische schaalvergroting, de onttrekking van strategische politiek-economische besluitvorming aan de lokale overheid en de institutionalisering van regels voor het vrije marktverkeer. Rotterdam is in deze biografie *der Dritte im Bunde*: decor, context en object van handeling van kooplieden-bestuurders. Naar een woord van Barbara Tuchman zijn Antoine en Frédéric Plate onze voertuigen in de stad en de maatschappij van toen. Voertuigen tussen de verschillende sferen van hun milieu, de koophandel, het rederijbedrijf en het openbaar bestuur, opvattingen, normen en

Afb. 2 Samenschooling op het Willemsplein omstreeks 1920. Bron: SAR.

waarden, ontwikkelingen in de maatschappij en de schaalvergroting in het internationale transport en handelsverkeer. In de lange traditie van koopmansbestuur, die teruggaat tot de Hanzeverbonden, stonden Frédéric en Antoine Plate permanent op de bres voor het Rotterdamse belang. Bijzonder is dat ook verre nazaten van immigranten zich sterk met de stad identificeerden en met grote toewijding de traditie van belangenbehartiging onderhielden. Zij koesterden Rotterdam als de stad van thuiskomst waar hun voorouders vrijheid van godsdienst vonden en een nieuw bestaan hebben opgebouwd.

De in voorgaande eeuwen opgebouwde stedelijke autonomie en trots galmden na tot diep in de negentiende eeuw. Na 1900 werden ze door een onstuitbare schaalvergroting overspoeld. De sterke groei van de internationale handel (Ruhrgebied, Amerika, Azië) maakte dat vitale economische besluiten niet meer in het raadhuis aan de Hoogstraat werden genomen, maar in Den Haag, Essen (D), Berlijn, Londen en New York. In de internationale handelspolitiek kon alleen de nationale staat nog effectief optreden, de stad alleen nog lobbyen. Als vertegenwoordiger van de Rotterdamse handel bracht Antoine veel tijd door in Den Haag, bijvoorbeeld in de staatscommissie om het zeerecht te moderniseren. Het zou hem grote voldoening hebben gegeven dat de eerste internationale codificatie, de *York-Antwerp Rules* van 1890, sinds de jongste aanpassingen in 2008 luistert naar de naam *Rotterdam Rules*.

De laatste episode van dit boek speelt tijdens de Eerste Wereldoorlog. Meteen na het uitbreken daarvan in augustus 1914 deed de regering een beroep op Antoine Plate en andere vooraanstaande zakenlieden hun kennis en ervaring in te zetten om de Nederlandse economie op gang te houden. Even na zijn 70ste verjaardag trok hij zich terug uit dit werk, omdat hij zich beknot voelde in zijn meningsuiting. Een dergelijke stap zette hij niet voor het eerst, behoud van vrijheid van spreken en schrijven stond voor hem altijd hoger dan het pluuche van een mooie positie.

2 Het vriendelijk aanbod

Het voorspel van de geschiedenis van Frédéric en Antoine Plate begint in 1786 met de immigratie van Friedrich Plate uit Stade aan de Elbe. Hij kwam naar Rotterdam op uitnodiging van zijn neef, de substituut-waterschout Jan Plaat die contact had gezocht met zijn Duitse familie. Toen hij hen eenmaal in het Koninkrijk Hannover had opgespoord, maakte hij zich op 2 mei 1786 per brief ‘bij onze moeder bekend in zeer vriendschappelijke termen’, schreef Friedrich later. Zijn neef Jan deed

het vriendelijk aanbod, indien de een of andere van haar zonen wilde toestemmen, naar Holland te komen, hij voor een tijd lang aan hem vrije kost en inwoning zoude verleen, en tragten behulpzaam te zijn, om aan de kost te komen, en met Gods hulp fortuin te maken; aangezien de nadeelige omstandigheden waarin mijne waarde Moeder, met hare kinderen, door den Dood van onzen waarden vader verplaatst was, vond ik raadzaam, en resolveerde ook weldra van dit aanbod gebruik te maken;¹

Friedrich Ludwig Heinrich Plate (Stade 1767-Rotterdam 1836) was 19 jaar oud toen hij in Rotterdam arriveerde. Het onverwachte overlijden van zijn vader in 1784 en het aanbod van neef Jan brachten een niet voorziene wending in zijn levensloop. Hij had willen gaan studeren, wat met ondersteuning van een Duitse oom wel gekund zou hebben, maar de financiële omstandigheden van zijn moeder dwongen, en het avontuur van een emigratie in de familieschoot lokte hem naar Rotterdam.

2.1 Beambten en predikanten

Friedrich stamde uit een geslacht van bestuursambtenaren en predikanten, dat teruggaat tot Joachim Plate (1647-1718), een bastaardzoon van Hans Ernst von Plate, slotheer van Grabow.² Hij vestigde zich als koopman in Lüchow. Zijn zoon Jürgen Friedrich Plate werd in 1719 Geheimschreiber bij de Hoogduitse Hannoversche Kanselarij in Londen. Vijf jaar eerder had de keurvorst van Hannover de Engelse kroon geërfd. Om gezondheidsredenen keerde Jürgen terug naar Duitsland, waar hij zich vestigde in Stade als Ontvanger van het hertogdom Bremen en Verden. Intussen was zijn broer Johann Heinrich

¹ *Eenige berigten aangaande de FAMILIE PLATE*, 17.

² Grabow in het Hertogdom Braunschweig-Wolfenbüttel. Zie een verkorte genealogie in Bijlage 1.